

Державний науково-дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки

ФОРМУВАННЯ РИНКОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

**Збірник наукових праць
№3 (202)**

Київ 2018

**Формування ринкових відносин в Україні: Збірник наукових праць
Вип. 3 (202). – К., 2018. – 154 с.**

Рекомендовано Вченою радою ДНДІМЕ
Протокол №3 від 15.03.2018 р.

Збірник статей присвячено науковим здобуткам молодих науковців – аспірантів та здобувачів наукових ступенів кандидата та доктора економічних наук. Він охоплює широкий спектр проблем із таких напрямів:

- макроекономічні аспекти сучасної економіки;
- інноваційно–інвестиційна політика;
- економічні проблеми розвитку галузей та видів економічної діяльності;
- рецензії, коментарі, відгуки.

Розраховано на науковців і спеціалістів, які займаються питаннями управління економікою та вивчають теорію та практику формування ринкових відносин в Україні.

Відповідно до Наказу Міністерства освіти і науки України від 06.11.2014 № 1279 даний збірник віднесено до наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук (перелік № 1, розділ «Економічні науки»).

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

ЗАХАРІН С.В., доктор економічних наук, с.н.с. (головний науковий редактор)
ПАСІЧНИК Ю.В. доктор економічних наук, професор (заступник наукового редактора)
ХОДЖАЯН А.О доктор економічних наук, професор (заступник наукового редактора)
СТУДІНСЬКА Г.Я. доктор економічних наук (заступник наукового редактора)
АЛЕКСЕЄВ І.В., доктор економічних наук, професор
БУРЯЧЕНКО А.Є., доктор економічних наук, доцент
ВАРНАЛІЙ З.С., доктор економічних наук, професор
ГУЖВА І.Ю., доктор економічних наук
ПИЛА В.І., доктор економічних наук, професор
ДУБРОВІНА О.А., кандидат економічних наук
ПРИМОСТКА О.О., доктор економічних наук, професор
КИЗИМ М.О., доктор економічних наук, професор, член–кор НАНУ
КУЛЬПІНСЬКИЙ С.В., доктор економічних наук, професор
КОРНЕЄВ В.В., доктор економічних наук, професор
КРАСКЕВИЧ В.Є., доктор технічних наук, професор
ЛОПУШНЯК Г.С., доктор економічних наук, професор
СІГАЙОВ А.О., доктор економічних наук, професор
ТЕРЕЩЕНКО Г.М., кандидат економічних наук, с.н.с. (АФУ)
ШОСТАК Л.Б., доктор економічних наук, професор
ЩУКІН Б.М., кандидат економічних наук, с.н.с. (відповідальний секретар)

МІЖНАРОДНА РЕДАКЦІЙНА РАДА

АГНЕСКА ДЗЮБІНСЬКА, доктор філософії, Економічний університет м. Катовіце, Польща, професор кафедри менеджменту підприємства
АДАМ САМБОРСЬКІ, доктор філософії, Економічний університет м. Катовіце Польща, кафедра менеджменту підприємства
АНАТОЛІЙ ЗІНОВІЙОВИЧ КОРОБКІН, доцент, к.е.н, завідувач кафедри економічних і правових дисциплін, ЗО «Білоруський торгово–економічний університет споживчої кооперації», Білорусь, Гомель
ВІРГІНІЯ ЮРЕНІЄНЕ, професор, доктор наук, завідувач кафедри філософії та культурології, Каунаський факультет, Вільнюський університет, Литва
ГОРБОВИЙ АРТУР ЮЛІАНОВИЧ, професор, доктор технічних наук, Словацька Академія аграрних наук, член відділення економіки та менеджменту, (Словацька республіка)
ДІАНА СПУЛБЕР, доктор філософії, Університет Генуї, асистент професора кафедри філософії суспільств, м. Генуя (Італія)
ІВАН ТЕНЄВ ДМИТРОВ, професор, доктор економічних наук, Університет «проф. д–р Асен Златаров», завідувач кафедри економіки і управління, м. Бургас (Болгарія)
МІТАР ЛУТОВАЦ, професор, доктор технічних наук, Університет Уніон ім. Миколи Тесла, факультет індустріального управління, завідувач кафедри технологій, м. Белград (Сербія)
ЮРАЙ СІПКО, професор, доктор економічних наук, Словацька Академія наук, директор інституту економічних досліджень, м. Братислава (Словацька республіка)
СОФІЯ ВИШКОВСЬКА, професор, доктор наук, зав. кафедри організації і управління (факультет управління) Техно–логічно–природничий університет ім. Яна і Єнджея Снядецьких у Бидгощі, Бидгощ, Польща
СТЕФАН ДИРКА, доктор економічних наук, професор, Вища економічна школа, м. Катовіце, Польща, професор кафедри менеджменту і маркетингу, Міжнародний акредитор Міністерства науки і освіти Республіки Казахстан
ТОМАШ БЕРНАТ, професор, доктор наук, завідувач кафедри мікроекономіки, факультет економіки і менеджменту, Щецинський університет, Польща

Друковане періодичне видання «Формування ринкових відносин в Україні»
внесене в міжнародну базу даних періодичних видань:
ISSN 2522–1620

Key title: Formuvannâ rinkovih vidnosin v Ukraïni
Abbreviated key title: Form. rinkovih vidnosin Ukr.

Формування ринкових відносин в Україні, 2018. Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації Серія КВ 22545–12445ПР від 20.02.2018 року

© Державний науково–дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки, 2018

3. Rose, P. S. Commercial Bank Management. New York : McGraw–Hill/Irwin, 2001. 832 p.

4. Copeland, T., Koller, T., Murrin, J. Valuation: Measuring and managing the value of companies. 3rd edition. New York: John Wiley & Sons, Inc., 2000. 490 p.

5. Damodaran, A. Investment Valuation: Tools and Techniques for Determining the Value of Any Asset. New York : John Wiley & Sons, Inc., 2002. 992 p.

6. Adams, M., Rudolf, M. A new approach to the valuation of banks [online]. August 2010, [cited 2011–05–06].

7. Horvátov, E. Method of banks valuation. In Economic Analysis. 2009, Vol. 42, No. 1, pp. 50–60.

к.е.н., доцент, ДВНЗ Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана
e-mail: dgrydzhuk@gmail.com

Данные об авторе

Гриджук Д.М.,

к.э.н., доцент ДВНЗ Киевский национальный экономический университет им. Вадима Гетьмана
e-mail: dgrydzhuk@gmail.com

Data about author

Grydzhuk D.,

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman
e-mail: dgrydzhuk@gmail.com

Дані про автора
Гриджук Д.М.,

DOI: 10.5281/zenodo.1245531

I.V. КОВАЛЬЧУК

Структурні трансформації ВВП України: аналіз та перспективи

У статті проаналізовано тенденції структурних трансформацій економіки України, досліджено внесок галузей національної економіки у створення валової доданої вартості, виявлено особливості розподілу ВВП України, зроблені висновки щодо проблем та перспектив економічного розвитку національної економіки.

Ключові слова: ВВП, валова додана вартість, структурна трансформація, розвиток, аналіз, економічне зростання.

I.V. КОВАЛЬЧУК

Структурные трансформации ВВП Украины: анализ и перспективы

В статье проанализированы тенденции структурных трансформаций экономики Украины, исследован вклад отраслей национальной экономики в создание валовой добавленной стоимости, выявлены особенности распределения ВВП Украины, сделаны выводы относительно проблем и перспектив экономического развития национальной экономики.

Ключевые слова: ВВП, валовая добавленная стоимость, структурная трансформация, развитие, анализ, экономический рост.

I. KOVALCHUK

Structural transformations of Ukraine's GDP: analysis and prospects

The article analyzes trends in the structural transformations of the national economy, researches the contribution of industries in the creation of gross value added, studies the features of Ukraine's distribution, conclusions are drawn regarding the problems and prospects of economic national development.

Keywords: GDP, structural transformation, gross value added, development, analysis, economic growth.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку світової економіки, який характеризується

посиленням інтеграційних, глобалізаційних процесів та кризових явищ, стрімким розвитком но-

вітніх технологій, невизначеністю і, дуже часто, непередбаченістю, ставить перед урядами країн задачу швидкого реагування на зміни навколишнього середовища. Перспективи розвитку економіки України сьогодні, насамперед, залежать від реалізації чітко окресленою і науково-обґрунтованою стратегією економічного розвитку, в основу якої має бути покладено не зростання ВВП на декілька відсотків на рік, а, здійснення структурних макроекономічних трансформацій.

Після розпаду Радянського Союзу і здобуття нашою країною незалежності пройшло достатньо часу для побудови модерної економічної системи. Якщо відсутність позитивних результатів економічного розвитку до 2000 р. можна було виправдовувати розгубленістю еліт перед новітніми викликами, то 2000 рік став точкою початку економічного зростання і сімнадцять років – достатній період часу для побудови конкурентоспроможної потужної економіки європейської країни. З'ясування причин незадовільних результатів розвитку, які має сьогодні Україна, потребує аналізу основних макроекономічних пропорцій, ґрунтового вивчення динаміки і структури економіки, виявлення тенденцій і закономірностей її розвитку, усвідомлення наявних проблем. Результати такого макроекономічного аналізу мають сформулювати бачення можливостей і перспектив національної економіки та можуть стати основою формування стратегії економічного розвитку країни.

Актуальність питання визначення вектору економічного розвитку і структурних трансформацій обумовлена необхідністю якісного оновлення економічної системи на основі реалізації ефективної економічної політики і, насамперед, структурної, яка повинна забезпечити економічне зростання та сприяти економічному прориву України. В результаті дослідження структурного зрізу економічного розвитку України мають бути розкриті основні макроекономічні диспропорції, притаманні національній економіці, та виявлені шляхи досягнення макроекономічної рівноваги.

Аналіз досліджень і публікацій з проблеми. Незважаючи на велику кількість наукових досліджень, питання структурних змін в економіці України залишаються нерозв'язаними й дискусійними, серед них – визначення вектору розвитку національної економіки, формування структурної політики, розробка інструментів її реалізації, формування механізму впливу держави на

регулювання структурних трансформацій. Все це визначає необхідність формування цілісного макроекономічного бачення перебігу змін й обумовлює актуальність дослідження основних структурних трансформацій, їх динаміки, суперечностей та впливу на економічний розвиток у контексті формування ефективної структурної політики.

Найбільш значимі дослідження проблем економічного зростання країн та структурних трансформацій були здійснені такими відомими економістами як К. Поппер, М. Кондратьєв, В. Полтерович, Д. Норт, Р. Фогель, О. Вільямсон, Р. Познер, Г. Демсец, О. Фавор, Ф. Емар-Дюверне, Дж. Форрестор, Р. Нельсон, С. Уінтер, Дж. Меткалфа, Дж. Сілверберг, Д. Ленерт, Б. Верспаген, С Бір, П. Самуельсон, А. Картер, П. Петрі, Л. Клейн, В. Бессонов та багатьма іншими.

Особливе місце серед досліджень належить проблемам постсоціалістичних трансформацій. Однак після понад двадцяти років з початку «оксамитових революцій» у країнах Центральної та Східної Європи результати розвитку потребують поглибленого аналізу трансформаційних перетворень, вдосконалення методології дослідження теорії перехідних економічних процесів.

Метою статті є аналіз тенденцій структурних трансформацій економіки України в 2000–2016 рр., дослідження внеску галузей національної економіки у створення валової доданої вартості, виявлення особливостей розподілу ВВП України, визначення проблем і перспектив економічного розвитку національної економіки.

Виклад основного матеріалу. На Всесвітньому економічному форумі в Давосі (2018) презентували альтернативну систему оцінки економічного розвитку країн, в основу якої покладено три вектори оцінки, а саме: зростання і розвиток; інклюзивність; спадкоємність поколінь і стійкість розвитку. Нову систему назвали індексом (або рейтингом) інклюзивного розвитку (Inclusive Development Index). В індексі 12 показників, розділених на зазначені вище групи. Ця система більш повно відображає реальний стан справ в країні, оскільки враховує не тільки ВВП, але ще 11 параметрів. За задумом ВЕФ індекс має інформувати суспільство та допомагати сталому та інклюзивному економічному розвитку [5].

В той час, як світова спільнота пропонує новітні інструменти для оцінки економічного розвитку, Україна з часів здобуття незалежності не змогла

досягти задовільних результатів навіть за традиційною системою оцінки – за валовим внутрішнім продуктом. Як результат, маємо неприпустимо низьке для європейської країни значення ВВП – 2385367 млн. грн. в 2016 і, відповідно, 55899 грн. на душу населення [1]. В світових рейтингах 2017 р. за рівнем ВВП Україна посіла – 61 місце з 217 країн (\$ 98629 млн.) [2], а за рівнем ВВП на душу населення 133 місце з 187 країн (\$ 2205,67 тис.) [3].

Відповіді на питання, як може успішно розвиватися країна, котра генерує додану вартість в розмірі 4658 грн. на місяць в розрахунку на одного особу, наукова думка не має. Про який рівень конкурентоспроможності національної економіки, а тим більше, рівень розвитку суспільства, оціненого за більш прогресивними методиками, можна дискутувати з таким ВВП?

Побудова модерної України неможлива без суттєвого – в рази – збільшення доходної частини бюджету, що є можливим лише за умов значного прориву в темпах економічного зростання, детінізації економіки, побудови нормальної судової системи тощо. Проте, економічне зростання на даному етапі неможливе, на наш погляд, без здійснення структурних економічних трансформацій.

Незважаючи на велику кількість наукових досліджень з проблем розвитку національної економіки, остаточно не з'ясовані причини сучасного стану. Економічне зростання розглядається макроекономічною наукою як складова частина й одна з найважливіших характеристик економічного розвитку країни. Це поняття пов'язане з кількісною зміною обсягів виробництва і споживання ВВП. Проте питання, чи призводить зростання економіки країни до нової сходинки в її економічному і соціальному розвитку, якою ціною і за рахунок яких джерел досягається зростання, які чинники є визначальними на сучасному етапі, залишається на другому плані.

Тенденція до зростання реального ВВП зародилася в Україні в 2000 р., який став піковою точкою падіння української економіки (в 2000 р. реальний ВВП становив 43,2% до рівня 1990 р.). Серед країн СНД цей рівень був найнижчим. Потребує наукового осмислення досягнута глибина падіння. Починаючи з 2000 р. в Україні відбувалося стрімке зростання ВВП, яке за своїми темпами перевищувало показники СНД в цілому до 2008 р., коли розпочалася світова фінансова

криза. За кризовий 2009 р. Україна зазнала найбільших втрат ВВП (–14,8%), поряд із Вірменією (–14,2%), Прибалтійськими країнами (від –14,2% до –14,7%), РФ (–7,8%) та Молдовою (–6,0) [4].

Наступні два роки зростання, а за ними – два роки тупцювання на місці, завершилися кризою. Нові геополітичні реалії спричинили падіння ВВП в 2014–2015 рр. на 6,6% і 9,8% відповідно. Відновлення процесу зростання в 2016 р. (2,4%) і в 2017 р. (прогноз 2.2%) відбувалося неприпустимо низькими темпами. Таким чином, збільшившись за 2000–2016 рр. у фактичних цінах більше, ніж в 13 разів, реальний ВВП України зріс на 38,5% і у 2016 р. досяг лише 59,4% до рівня 1990 р. Країни Центральної та Східної Європи, котрі до середини 1990-х років належали до групи країн, які зупинили трансформаційний спад, що пішов за руйнуванням централізованої економічної системи, до 2000 р. відновили дореформений обсяг ВВП.

Наступним етапом дослідження причин незадовільних результатів розвитку національної економіки, на наш погляд, має бути аналіз динаміки макроекономічних пропорцій виробництва, розподілу та перерозподілу ВВП, який дозволяє окреслити вектор трансформації існуючої моделі розвитку України. Важливим макроекономічним індикатором є структура випуску. Протягом 2000–2016 рр. в національній економіці, незважаючи на періодичні кризи, прослідковувалася чітка тенденція до переструктурування випуску в напрямку зростання частки галузей, котрі надають послуги (табл.1). Досліджуваний період характеризувався істотним скороченням виробництва товарів у загальному обсязі виробництва. Ця тенденція прискорилася під час фінансової кризи 2009 р., коли товарне виробництво, порівняно з 2000 р. скоротилося майже на чверть, а частка виробництва послуг збільшилася у півтора рази.

Певне відновлення економіки протягом 2010–2011 рр. виявилось нетривалим, у 2012 р. тенденція до скорочення частки товарного виробництва відновилася і, загалом за розглянутий період, його внесок у випуск скоротився на 23% (16 в.п.), а саме – з 69% в 2000 р. до 53% в 2016 р.

В період з 2000 р. до 2016 р. відбулися суттєві структурні зрушення і у складі валової доданої вартості. Якщо в 2000 р. пропорція між товарним виробництвом і наданням послуг в структурі ВДВ виглядала так: 53% проти 46% (табл.1),

Таблиця 1. Порівняльна структура випуску і валової доданої вартості за видами економічної діяльності

Види економічної діяльності	% до випуску		% до ВДВ	
	2000	2016	2000	2016
Сільське, лісове та рибне господарство	14,4	13,0	16,3	13,8
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	5,7	5,0	4,9	6,5
Переробна промисловість	36,3	28,8	20,4	14,4
Постачання електроенергії, газу, пари	6,6	4,8	6,7	3,6
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	1,1	0,6	1,0	0,4
Будівництво	4,6	4,8	4,1	2,3
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів	7,6	12,8	9,9	16,7
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	6,9	6,8	10,5	7,7
Інформація та телекомунікації	2,4	3,6	3,3	4,4
Фінансова та страхова діяльність	1,7	2,1	2,2	3,2
Операції з нерухомим майном	2,2	4,1	4,3	7,2
Освіта	2,7	2,6	4,8	4,4
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	2,1	2,0	2,8	2,9
Галузі, що виробляють товари	69	57	53	41
Галузі, що надають послуги	31	43	46	59

Джерело: складено автором на основі даних Державної служби статистики України [1]

то в 2016 р. сталося принципове зміщення акценту на користь галузей, які надають послуги. Їхня частка зросла на 28,3% і становила в 2016 р. 59% валової доданої вартості. Хоча ця пропорція ще відрізняється від країн ЄС, проте, наприклад концентрації виробництва і доданої вартості в сфері послуг (торгівлі, інформації та телекомунікацій, фінансової й страхової діяльності, освіти, охорони здоров'я тощо) відповідає загальноєвропейським тенденціям і вказує на активне формування сервісної економіки і розбудову основ постіндустріального суспільства.

Частка валової доданої вартості в структурі випуску по групі галузей, які надають послуги вдвічі більша порівняно з галузями матеріального виробництва, проте виявлені структурні зрушення не вплинули на загальну пропорцію «валова додана вартість – проміжне споживання». Питома вага доданої вартості у випуску в економіці України залишалася протягом всього досліджуваного періоду майже без змін – в середньому на рівні 40%, з незначними піковими значеннями – 38% в 2000 р. і 42% в 2013 р.

Незважаючи на загальну законсервованість ситуації за цим показником, деякі види діяльності розвивалися в напрямку зростання питомої ваги валової доданої вартості в структурі випуску. Так, в добувній промисловості частка валової доданої вартості зросла в 1,6 рази – з 33% в 2000 р. до

52% в 2016 р. Незначні позитивні зрушення відбувалися і в фінансовій та страховій діяльності. Суттєве зменшення даного показника спостерігалося в постачанні електроенергії, газу, пари – з 39% до 30%, будівництві – з 34% до 20%, транспорті, складському господарстві, поштовій та кур'єрській діяльності – з 58% до 46%, водопостачанні, каналізації, поводженні з відходами – з 35% до 28%.

Провідні галузі української економіки – переробна промисловість і сільське господарство – демонстрували стійку законсервовану позицію – 41–44% та 20%, відповідно. Питома вага валової доданої вартості в торгівлі, незважаючи на певні коливання (від 49 до 57%), не продемонструвала чіткої тенденції.

Варто звернути увагу на результати дослідження частки доданої вартості в структурі випуску окремих галузей. Щодо високої частки доданої вартості в галузях, які надають послуги, розбіжностей в наукових думках не існує, проте, відносно велика частка доданої вартості в сільському господарстві (від 41 до 44%) і добувній промисловості (від 32% до 58%) є незвичною для традиційного сприйняття. Переробна ж промисловість генерує лише 20% ВДВ від випуску.

Нерівнозначним є внесок окремих галузей в процес створення валової доданої вартості. Драйверами української економіки залишаються переробна промисловість, оптова і роздріб-

на торгівля та сільське господарство. В 2016 р. 43,9% валової доданої вартості було створено саме в цих галузях. Проте, протягом досліджуваного періоду відбулася зміна лідера. Традиційна для України ситуація, коли найбільша частка доданої вартості припадала на переробну промисловість, була змінена в 2010 р. на користь оптової і роздрібно торгівлі.

Промисловість України почала різко скорочуватися з 2012 р., зменшившись на чверть порівняно з докризовим 2008 р. Катастрофічно зменшилася валова додана вартість, створена у переробній промисловості. Це скорочення, викликане світовою фінансовою кризою, почалося ще у 2008 р. (-5%) і набуло катастрофічних наслідків у 2009 р. (-22%). Певне відновлення економіки протягом 2010–2011 рр. не змогло перекрити це падіння, а з 2012 р. воно знову продовжилось. Результатом стало зменшення ВДВ, генерованої переробною промисловістю, на 34% – з 20,4% в 2000 р. до 12,7% в 2013 р. Останні три роки ситуація трохи вирівнялася, проте позиція лідерства не відновилася і в 2016 р. ВДВ переробної промисловості становила 14,4%, що на 29,4% менше порівняно з 2000 р. Зовсім інший характер мали зміни частки ВДВ, генерованої сільським господарством. Незважаючи на відсутність чіткої тенденції в динаміці обсягу продукції сільського господарства, мисливства і лісового господарства (спостерігалися коливання обсягів виробництва), внесок цієї галузі в процес створення ВВП мав виражену спадаючу тенденцію в період до кризи 2008 р – з 16,3% в 2000 р. до 7,1% – в 2007 р. знизилась частка доданої вартості, створеної в сільському господарстві, в загальному обсязі ВДВ України. Потім напрямок розвитку змінився на протилежний і, як результат, в 2016 р. маємо частку ВДВ по цій галузі в розмірі 13,8%, що лише на 0,6 в.п. менше за частку переробної промисловості, в той час, як в докризовому 2007 р. ці показники відрізнялися майже втричі.

Частка ВДВ, створеної в торгівлі, зросла протягом досліджуваного періоду в 1,6 рази – з 9,9% в 2000 р. до 15,7% в 2016 р. З 2010 р. ці галузь є лідером в процесі створення ВДВ. Четверте місце в структурі ВДВ посідає транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність – 7,7% за результатами 2016 р, зменшившись з 10,5% в 2000 р. (на 26,7%). 6,5% ВДВ при-

падає на добувну промисловість, яка продемонструвала суттєве зростання (+32,7%) – з 4,9% в 2000 р. і посіла п'яту сходинку. Катастрофічного спаду в Україні зазнала додана вартість будівництва, скоротившись на 45,2% – з 4,2 % в 2000 р. до 2,3% в 2016 р. Сьогодні в будівництві створюється значно менше доданої вартості, ніж в освіті та Інформація та телекомунікації, частка яких в 2016 р становила 4,4%.

Фінансова криза призвела до різкого скорочення фінансової та страхової діяльності, котра з рівня, який перевищував країни ЄС у 2009 р. (6,2% проти 5,7%) зменшилася до 3,2%. Привертає увагу такий вид діяльності, як операції з нерухомим майном, які за величиною ВДВ (7,2%) в 2016 р. майже наблизилися до транспортної галузі.

Порівняння галузевої структури виробництва валової доданої вартості в Україні та країнах ЄС–28 дозволяє зробити наступні висновки:

- питома вага сільського господарства у ВДВ України (13,8%) набагато перевищує середні значення країн ЄС–28 (1,6%);

- внесок переробної промисловості України, яка перед кризою перебувала на середньому для країн Європи рівні, зазнав скорочення і за рівнем у 2016 р. (14,4%) поступається усім європейським країнам;

- частка будівництва у ВДВ України (2,3%) майже удвічі нижча за ЄС–28 (5,4%);

- наблизився до країн ЄС (4,7%) внесок інформаційної діяльності України (4,5%). Важливою складовою дослідження трансформаційних процесів є аналіз валового внутрішнього продукту за категоріями доходу. Зміни у пропорціях доходів галузей економіки характеризуються часткою оплати праці, податків, за винятком субсидій на виробництво, а також валового прибутку у складі валової доданої вартості. В 2016 р. найбільшу часту ВВП, а саме 47,9%, становив валовий прибуток. Питома вага оплати праці найманих працівників майже на 11,3 в.п. була меншою – 36,6%, решта – 15,5% припадала на податки за виключенням субсидій на виробництво та імпорт. Слід зазначити тенденцію до зростання частки оплати праці найманих працівників до 2012р. – з 40,0% в 2001 р. до 50,2% в 2012 р. Наслідком останньої криз є стрімке падіння цього показника до нижчого за весь період значення – 36,6% в 2016р.

Таблиця 2. Структура валової доданої вартості за категоріями доходу за видами діяльності в 2015 р.

Види економічної діяльності	Оплата праці найманих працівників	Інші податки, пов'язані з виробництвом	Інші субсидії, пов'язані з виробництвом	Прибуток, змішаний дохід	Сложивання основного капіталу	Чистий прибуток, змішаний дохід
Сільське, лісове та рибне господарство	14,64 (20)	1,3	-0,7	84,8 (80)	6,0	78,7
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	36,0 (65)	1,3	-1,7	64,4 (44)	19,2	45,2
Переробна промисловість	56,2 (56)	2,9	-0,1	41,0 (39)	17,0	24,0
Постачання електроенергії, газу, пари	61,1 (27)	2,6	-9,5	45,7 (69)	37,8	7,9
Водопостачання; каналізація, пов'язані з відходами	101,3 (54)	1,7	-12,7	9,7 (43)	20,0	-10,4
Будівництво	51,5 (62)	4,3	-0,1	44,3 (37)	9,4	34,9
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних. Засобів	37,0 (56)	1,4	-	61,5 (39)	4,2	57,3
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	54,3 (44)	2,1	-1,1	11,0 (55)	6,1	4,9
Інформація та телекомунікації	50,0 (43)	5,3	-1,3	59,9 (54)	12,5	47,4
Фінансова та страхова діяльність	40,0 (50)	2,6	-	57,4 (44)	6,8	50,6
Операції з нерухомим майном	13,0 (15)	0,6	-	86,4 (85)	38,6	47,8
Освіта	90,3 (63)	0,2	-	9,5 (36)	8,2	1,3
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	83,6 (81)	1,0	-0,3	15,7 (19)	12,7	3,0

Джерело: складено автором на основі даних Державної служби статистики України [1], в дужках зазначені дані 2000 р.

Зміна частки оплати праці відбулася синхронно зі змінами частки як валового прибутку, так і податків. Протягом досліджуваного періоду найменша питома вага податків – 9,9% – спостерігалася в 2004 р., в 2015–2016 рр. вона була максимальною за весь період. Пікового значення досягла в 2016 р. і частка валового прибутку – 47,9%.

Цікавою є динаміка співвідношення між валовим прибутком і оплатою праці найманих працівників. Якщо на початку періоду дослідження в структурі ВВП переважали доходи бізнесу (в 1,13 разів) з подальшим впевненим зменшенням цього показника до 0,75 в 2013 р., то в останні два роки було відновлено значення початку періоду і, навіть, перевищено – 1,31 в 2016 р.

Найбільше зростання частки оплати праці у ВВП (табл.2) спостерігалася у електроенергетиці (у 2,6 рази), водопостачанні та обробленні відходів (у 1,87 рази), а скорочення цього показника відбувалося у добувній промисловості, сільському господарстві, будівництві, торгівлі, фінансовій і страховій діяльності.

Як і слід очікувати, зміна частки іншої суттєвої складової ВДВ – валового прибутку – мала протилежну тенденцію. Як видно з наведених даних табл.2, найвищі значення цей показник має у сільському господарстві (84,8%) та операціях з нерухомим майном (86,4%), що обумовлено істотною часткою змішаного доходу, виробленого в цих галузях сектором домашніх господарств.

Серед інших галузей лідируючі позиції займають добувна промисловість (64,4%) та торгівля (61,5%), де частка валового прибутку перевищує половину доданої вартості. Тенденцію до зростання цього показника у розглянутий період мали добувна промисловість (1,5 рази) і торгівля (1,6 рази), а до скорочення – енергетика і водопостачання, транспорт та освіта.

Інші податки, за винятком субсидій, пов'язані з виробництвом, загалом становлять невелику частку валової доданої вартості (12,9% в 2001 р. та 15,5% і 2016 р.). Варто відзначити високий рівень субсидіювання добувної промисловості і електроенергетики.

Українська економіка, маючи найменшу серед європейських країн питому вагу заробітної плати у ВВП, разом з тим дає найвищий показник питомої ваги кінцевого споживання та найнижчий показник валових накопичень. Це означає, що отримані бізнесом та державою доходи теж значною мірою йдуть на кінцеве споживання.

Тобто, маючи при первинному формуванні доходів сприятливі умови для інвестування та збільшення темпів економічного зростання, Україна після перерозподілу має такі показники інвестиційною діяльності, які є недостатніми для досягнення бажаного економічного зростання.

Пропорції використання ВВП характеризуються тим, що витрати на кінцеве споживання домашніх господарств становлять основну частину ВВП, починаючи з 2005 р., їхня питома вага невинно збільшувалася, досягнувши пікового значення в 2014 р. – 90%. В 2015–2016 рр. почалося падіння частки – до 84% в 2016 р..

Слід акцентувати увагу і на зміні спрямованості зовнішньоекономічної діяльності. Якщо до 2006 р. обсягу експорту переважали обсяги імпорту, то в 2006 р. ситуація змінилась на протилежну з появою від'ємного сальдо, яке у 2013 р. досягло 8% ВВП. В 2014–2016 рр. ситуація дещо стабілізувалася, проте позитивне сальдо не відновлено.

Висновки

У результаті проведеного дослідження розвитку економіки України в 2000–2016 рр. виявлено:

1. Україна з часів здобуття незалежності не змогла досягти суттєвих результатів економічного розвитку. В світових рейтингах 2017 р. за рівнем ВВП Україна посіла – 61 місце з 217 країн (\$ 98629 млн.), а за рівнем ВВП на душу населення 133 місце з 187 країн (\$ 2205,67 тис.).

2. Після розпаду Радянського Союзу національна економіка зазнала найглибшого падіння серед країн СНД – в 2000 р. реальний ВВП становив 43,2% до рівня 1990 р. Сьогодні ми залишаємося єдиною країною, де дореформений обсяг ВВП не відновлений і в 2016 р. становив 59,4% до рівня 1990 р.

3. Прийнятні для розвинутих економік сучасні темпи економічного зростання недостатні для України, оскільки дуже низькою у нас є база відліку.

4. Глибокі провали (падіння) в кризових періодах свідчать про відсутність послідовної державної антикризової політики. Кризові хвилі не спонукали різноманітні українські Уряди до необхідних структурних зрушень у вітчизняній економіці. Не було вироблено належних механізмів недопущення та протидії загрозам наступних кризових шоків

5. Економіка України є високовитратною та матеріаломісткою. Частка валової доданої вартості у випуску залишається протягом всього досліджуваного періоду майже без змін – в середньому на рівні

40%, що свідчить про відсутність чітко окресленої тенденції до структурних зрушень в напрямку зростання частки галузей з більшою доданою вартістю.

6. Незважаючи на загальну «законсервованість» ситуації за часткою проміжного споживання в цілому по економіці, деякі види діяльності розвивалися в напрямку зростання питомої ваги валової доданої вартості в структурі випуску. Так, в добувній промисловості частка валової доданої вартості зросла в 1,6 рази – з 33% в 2000 р. до 52% в 2016 р. Незначні позитивні зрушення відбувалися і в фінансовій та страховій діяльності.

7. Протягом 2000–2016 рр. прослідковувалася чітка тенденція до переструктурування випуску в напрямку зростання частки галузей, котрі надають послуги. Досліджуваний період характеризувався істотним скороченням виробництва товарів у загальному обсязі виробництва – їхній внесок скоротився на 23% (16 в.п.), а саме – з 69% в 2000 р. до 53% в 2016.

8. Відбулися суттєві структурні зрушення у складі валової доданої вартості. Якщо в 2000 р. пропорція між товарним виробництвом і наданням послуг виглядала так: 53% проти 46%, то в 2016 р. відбулося принципове зміщення на користь галузей, які надають послуги. Їхня частка зросла на 28,3% і становила в 2016 р. 59% валової доданої вартості;

9. Драйверами української економіки залишаються переробна промисловість, оптова та роздрібна торгівля та сільське господарство. В 2016 р. 43,9% валової доданої вартості було створено саме в цих галузях. Проте, протягом досліджуваного періоду відбулася зміна лідера. Традиційна для України ситуація, коли найбільша частка доданої вартості припадала на переробну промисловість, була змінена в 2010 р. на користь оптової та роздрібною торгівлі.

10. Питома вага сільського господарства у ВДВ України (13,8%) набагато перевищує середні значення країн ЄС–28 (1,6%);

11. Тенденція до зростання частки оплати праці найманих працівників до 2012 – з 40,0% в 2001 р. до 50,2% в 2012 р. змінилася на протилежну. Наслідком останньої кризи є стрімке падіння цього показника до нижчого за весь період значення – 36,6% в 2016р.

12. В 2016 р. найбільшу часту ВВП, а саме 47,9%, становив на валовий прибуток. Питома вага оплати праці найманих працівників майже на 11,3 в.п. була меншою – 36,6%, решта – 15,5% – податки за включенням субсидій на виробництво та імпорт.

13. Пропорції використання ВВП характеризуються тим, що витрати на кінцеве споживання домашніх господарств становили основну частину ВВП і, починаючи з 2005 р., їхня питома вага невинно збільшувалася, досягнувши пікового значення в 2014 р. – 90%. В 2015–2016 рр. почалося падіння частки – до 84% в 2016 р..

12. Відбулася зміна спрямованості зовнішньо–економічної діяльності. Якщо до 2006 р. обсягу експорту переважали обсяги імпорту, то в 2006 з ситуація змінилась на протилежну з появою від'ємного сальдо, яке у 2013 р. досягло 8% ВВП. В 2014–2016 рр. ситуація дещо стабілізувалася, проте позитивне сальдо не відновлено.

13. Критично важливим для України є визначення вектору економічного розвитку і розроблення науково–обґрунтованої структурної політики, яка має забезпечити сприятливі умови для економічного прориву.

Список використаних джерел

1. Офіційний сайт Державної служби статистики України // Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Офіційний сайт Світового банку // Режим доступу: <http://www.worldbank.org/>
3. Офіційний сайт МВФ // Режим доступу: <http://www.imf.org/>
4. За даними ЄЕК ООН: [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://w3.unece.org/pxweb/?lang=14>
5. Офіційний сайт World economic forum // Режим доступу: <https://www.weforum.org/events/world-economic-forum-annual-meeting-2018>

References

1. Official site of the State Statistics Service of Ukraine // available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Official site of the World Bank // available at: <http://www.worldbank.org/>
3. Official site of the IMF // available at: <http://www.imf.org/>
4. Official site of the UNECE // available at: <http://w3.unece.org/pxweb/?lang=14>
5. Official site of the World economic forum // available at: <https://www.weforum.org/events/world-economic-forum-annual-meeting-2018>

Дані про автора

Ковальчук І.В.,

к.е.н., доцент, Національний Університет харчових технологій

e-mail: inna.kiev.nuft@gmail.com

Данные об авторе

Ковальчук И.В.,

к.э.н., доцент, Национальный университет пищевых технологий

e-mail: inna.kiev.nuft@gmail.com

Data about author

Kovalchuk I.,

Ph.D, assistant professor, National University of Food Technologies

e-mail: inna.kiev.nuft@gmail.com

УДК 336.7:334.78:331.5:330.341.1:338.22:005.44

DOI: 10.5281/zenodo.1245540

Л.Ю. ЧОБАЛЬ

Корпоративне управління в банках в контексті глобалізації

У статті дано трактування поняття «корпоративне управління». Виділено два підходи до розвитку агентської теорії – позитивна теорія, яка ґрунтується на нематематичному ситуаційному підході та приділяє увагу вивченню конкретних ситуацій, впливу контрактних технологій, людського та фінансового капіталу, та теорія «агент–принципал», яка має математичну спрямованість, акцентуючи увагу на невизначеності та інформаційній асиметрії. Виокремлено основні проблемні питання агентської теорії у контексті глобалізаційних процесів та шляхи їх вирішення.

Ключові слова: корпоративне управління, менеджмент, банки, агентська теорія, агент, принципал, кредити, акціонери.

Л.Ю. ЧОБАЛЬ

Корпоративное управление в банках в контексте глобализации

В статье дана трактовка понятия «корпоративное управление». Выделены два подхода к развитию агентской теории – позитивная теория, основанная на нематематическом ситуационном подходе и уделяющая внимание изучению конкретных ситуаций, влиянию контрактных технологий, человеческого и финансового капитала, и теория «агент–принципал», которая имеет математическую направленность, акцентируя внимание на неопределенности и информационной асимметрии. Выделены основные проблемные вопросы агентской теории в контексте глобализационных процессов и пути их решения.

Ключевые слова: корпоративное управление, менеджмент, банки, агентская теория, агент, принципал, кредиты, акционеры.

L. CHOBAL

Corporate governance in banks in the context of globalization

The article gives an interpretation of the notion of «corporate governance». There are two approaches to the development of agency theory – a positive theory that based on a non-mathematical situational approach and focuses on the study of specific situations, the impact of contract technologies, human and financial capital, and the theory of «agent–principal», which has a mathematical orientation, focusing on uncertainty and information asymmetry. The main issues of agency theory in the context of globalization processes and ways of their solution are singled out.

Keywords: corporate governance, management, banks, agency theory, agent, principal, loans, shareholders.

Постановка проблеми. В Україні впровадження принципів корпоративного управління набуває надзвичайної ваги. Для вітчизняних банків питання корпоративного управління набувають особливої актуальності в контексті входження іноземного капіталу та зростання рівня конкуренції. Як показує досвід, у сфері корпоративного управління

іноземні банки приносять з собою елементи нової, вищої корпоративної культури. Це виражається в тому, що іноземні банки дотримуються стандартів розкриття інформації, бухгалтерського обліку та фінансової звітності, побудованих на кращих світових зразках, вони ефективніше і професійно управляють кадрами, в них краще функціонує

ЗМІСТ

Макроекономічні аспекти сучасної економіки

ПРЕДБОРСЬКИЙ В.А. Тіньова організація влади в Україні: пошук вихідної історичної форми «клітини» дослідження	7
ЛИСЕНКО О.В. Методичні підходи до управління функціональними ризиками банку.....	14
БУЖИН О.А., ШВИДЕНКО А.В., ГОРА В.А., ЗЕМЛЯНСЬКИЙ О.М. Аналіз продуктивності виробництва засобів цивільного захисту.....	19
ГРИДЖУК Д.М. Максимізація вартості банківського бізнесу як ключовий критерій оцінювання ефективності менеджменту банку.....	24
КОВАЛЬЧУК І.В. Структурні трансформації ВВП України: аналіз та перспективи	31
ЧОБАЛЬ Л.Ю. Корпоративне управління в банках в контексті глобалізації.....	39

Інноваційно-інвестиційна політика

ШОСТАК Л.Б., ДІКАРЄВ О.І. Фінансові та технологічні інновації (Intelligent enterprise (IE) світового паливно-енергетичного комплексу.....	45
ПАВЛЮК Л.І., ЛАЛАКУЛИЧ М.Ю. Роль інвестиційних банків на ринку корпоративного контролю	66
ПРИТУЛЯК Н.М., ГОНЧАРЕНКО О.Е. Корпоративна нефінансова звітність як інформаційна складова соціально відповідального інвестування.....	71

Економічні проблеми розвитку галузей та видів економічної діяльності

ОСТРОВСЬКА О.А., КИРСЕНКО Ю.А. Оптимізація Cash-Flow у забезпеченні платоспроможності компанії.....	81
МУСІЄНКО В.Д., БОГДАН М.М. Теоретичні засади впливу стратегічного потенціалу на вартість підприємства.....	89
БРІТЧЕНКО А.С. Формування фінансових ресурсів підприємств через інструменти корпоративних облігацій: оцінка і перспективи.....	93
МАЛАХІВСЬКА Г.В. Стратегічні перспективи розвитку ринку авіаційних перевезень України.....	99
СИЛКІН О.С. Інформаційне підґрунтя для вдосконалення управління фінансовою безпекою машинобудівних підприємств України	107
ФОСТЯК В.І. Безпекова діяльність та безпековий потенціал підприємства.....	114
КОЛОДІЙЧУК А.В. Політично-правові ризики впровадження ІКТ в національній економіці.....	120
ШИНКАР С.М. Оцінка економічної безпеки промислових підприємств: методичні аспекти.....	125
ШТАНГРЕТ А.М., КАРАЇМ М.М. Проблеми розвитку вітчизняної ювелірної промисловості як підґрунтя реалізації антикризового управління.....	131
БОДЮК А.В. Двоїстість поняття праці і заробітної плати геологів	137

Рецензії, коментарі, відгуки

Рецензія на монографію А.В. Бодюка «Двоїстість поняття праці і заробітної плати геологів»	144
---	-----